

Shakespeare és a két Ámor

Tudományos Diákköri Konferencia

Dolgozat

Shakespeare és a két Ámor

Szerző: Kálmán Barbara (kalmanbarbie@gmail.com)

Egyetem: Szegedi Tudományi Egyetem

Tanszék: Filozófia Tanszék

Szak: Design- és művészetmenedzsment

Témavezető: Prof. Dr. Gyenge Zoltán

2024.

Tartalomjegyzék

Bevezető	5
I. ELMÉLETI MEGALAPOZÁS.....	6
1. Ámor mítosza	6
1.1. Erósz mint az egyik legősibb Isten.....	6
1.2. Erósz mint Aphrodité gyermeke.....	7
1.3. Erósz mint a gazdagság és szegénység gyermeke.....	7
2. Kétféle Erósz megjelenése	8
2.1.Égi Ámor és a földi Ámor görög koncepciója	8
2.2. Tágabb mitológiai és filozófiai háttér	9
3. Ámor ábrázolása a képzőművészetben	12
3.1. Ikonológiai elemek	13
4. Rómeó és Júlia története	15
4.1. A kulcsfigura: Mercutio.....	17
4.2. Elméleti igazolás	18
4.3. Részek a tragédiából.....	19
II. ALKOTÁSOK ELEMZÉSE.....	22
1.Giovanni Baglione – Az égi Ámor legyőzi a földi Ámort (1602-1603)	22
1.1.A szenvedély és annak következményei	23
1.2. A tragédia és győzelem kontrasztja	24
2.Caravaggio – A Diadalmas Ámor (1602-1603).....	25
2.1.A fiatalság ereje és impulzivitása	26
2.2.Esztétikai párhuzamok: Reneszánsz és Barokk drámaiság	26
2.3. Érdekesség.....	27
3. Everdingen: Ámor üveggömbbel	28
3.1. A véletlen, a sors, vagy valami más irányít?	29
III. PÁRHUZAMBA ÁLLÍTÁS	30

1.Rómeó és Júlia szerelme, mint a földi Ámor megtestesülése	30
1.1.Földi és égi Ámor ellentéte és feszültsége	31
2.Újabb szerelmi csavar	32
2.1.Az isteni szféra jelenléte	33
2.2.Égi és földi Ámor összehasonlítása a két történetben	33
IV. LEHETŐSÉGEK A JÖVŐBELI ELEMZÉSEKHEZ	34
1.További megjelenítése a képzőművészetben.....	34
1.1.Tiziano – Égi és földi szerelem (1512-1516)	35
1.2.Correggio – Jupiter és Io (1532-1533)	35
1.3.Paolo Veronese – Szerelmi allegória (Bölcsesség és az erő diadala a bűn felett) (1570 körül)	35
2. Kitekintés	35
Összegzés	37
Felhasznált irodalom	39

Bevezető

*„Szilaj gyönyörnek vége is szilaj,
Lázába pusztul el, mint tűz s a lőpor,
Mely csókolódzva hal meg.”*

*-William Shakespeare, Rómeó és Júlia, 2. felvonás, 6. jelenet,
ford.: Kosztolányi Dezső*

Talán az egyik leghíresebb szerelmi dráma, mely kicsik és nagyok számára egyaránt ismerősen csenghet az Rómeó és Júlia története. A két veronai szerelmesé, akik annyira szerették egymást, hogy inkább a halált választották, minthogy egymás nélkül kelljen élniük. Egy gyönyörű történet, mely a maga korában formabontónak és lehangolóknak számított. Napjainkban azonban a számos feldolgozásnak köszönhetően, inkább elcsépetté vált, melyben az ellenséges felek gyermekei egymásba szeretnek és meghalnak. Sopánkodás, fellángolás és sok-sok halál, ez jellemzi a drámát.

Létezik egy teória, amelynek értelmében kétféle Ámornak kell lennie. Platón szerint létezik egy földi és egy égi Aphrodité, ha pedig ez így van, akkor kell lennie egy égi Ámornak és egy földi Ámornak. Az utóbbi mindig sokkal kevésbé tökéletes, az égi viszont maga a tökéletesség, ami távol áll a szenvedélyektől és a testiségtől. Kétfajta szerelem, vagyis egy éteri és egy kárhoztatott. Az égi Ámor arra bírja rá az embert, hogy elforduljon a földi szenvedélyektől, és az égi szépségre koncentráljon, az égi szépség valójában felülkerekedik a földi vágyakon, testi vonzalmakon, ezzel megmentve a lelket a kárhozattól, vagy legalábbis a végzettél kéz a kézben jár. Hátborzongató mélységekig hatolnak ezek a gondolatok, ahogyan Rómeó és Júlia tragikus élete is. Vajon szerelmük alakulásában az égi vagy a földi Ámornak volt szerepe? Ahhoz, hogy választ találjunk erre, meg kell ismernünk magát a szerelem istenét, mítoszát, kultuszát, attribútumait és betekintést kapunk szerelmi életébe is. Mindazonáltal a tragédia eseményeit is górcső alá vettem, hogy behatóbban megvizsgáljuk a mindenki által ismertnek vélt történetet. A párhuzamba állítás és az említett ismereteknek köszönhetően, illetve néhány képzőművészeti alkotás elemzése által, melyek Ámor alakját választották központi témának, igyekszem munkámban választ találni arra, a kérdésre, hogy miért is alakult így Rómeó és Júlia élete.

I. ELMÉLETI MEGALAPOZÁS

1. Ámor mítosza

Erósz, Ámor vagy Cupidó mindhárom elnevezés ugyanahhoz az istenséghez köthető, vagyis a szerelem istenéhez. Sokan hallottunk már róla, és a fejünkben él egy kép a kinézetéről, ahogyan egy kis, komisz, puttó nyíllal lövöldöz. Dolgozatomban szeretném, ha előbb megismernénk alakját a mitológiában, hogy erre építsük fel tudásunkat. Több teória létezik arról, hogyan is született, a három legnépszerűbbet szeretném röviden ismertetni.

Ámor története az alpmítoszok közé sorolandó. Egy nagyon furcsa istenség a görög mitológiában, általában pufók, duci gyerekként ábrázolják, szárnyacskákkal, amint épp a nyilával össze-vissza lő. Ámor azonban ennél sokkal több. A görög mitológiában a teremtésmítosznál, az egyetlen jelenlévő istenség. Ezt Schelling fogalmazza meg a legszebben „Maga Erósz, az istenek közül a legöregebb, akinek létét a legrégebbi költemény a Khaosszal egy időbe helyezi, újjászületik Venus és Mars fiaként és körül határolt, maradandó alakot nyer” (Schelling, 1991, 101.). Erósz Ámorban transzformálódik. Eredendően Erósz az magának a megfoghatatlan és testetlen vágnak a princípiuma, a teremtésben ő az, aki létrehozza a szeparációt¹, elválasztja a földet a víztől (Gyenge, 2014, 91.). Valójában egy nehezen körülhatárolható lény, a vágnak egy fontos alkotója és első megközelítésben ő nem más, mint maga a szenvedély.

1.1. Erósz mint az egyik legősibb Isten

A kozmosz teremtésekor született, az egyik legrégebbi hagyomány szerint Erósz (Ἔρως), az istenek közül az egyik elsődleges, kozmoszt formáló erő volt. Ebben az elméletben ő az univerzum kialakulásával egy időben létezett, és az ő ereje hozta létre a világot. Hésziodosz szerint, a *Theogónia* című művében, Erósz a kozmosz kezdeti állapotának, a teremtés pillanatának egyik alapvető isteni princípiuma. Ebben a változatban ő a Khaosz vagyis a világ kezdeti, formátlansága, a Gaia a föld és a Tartarosz, a későbbi alvilág mellett jelenik meg. „Elsőnek jött létre Khaosz, majd Gaia követte, szélesmellű Föld, mindennek biztos alapja isteneké is, kik hófödte olümposzi csúcson laknak, s kik lent mélyen a Tartarosz éji kódében és Erósz, az, ki a legszebb mind a haláltalanok közt, elbágyasztja a testet, az istenek és a halandók

¹ Minden teremtésmítosz szeparációval kezdődik, ez alól a görög mitológia sem kivétel.

keblében leigázza a józanságot, a bölcs észet” (Hésziodosz., 116–122 sor.). E szerint a mítosz szerint Erósz vagy ugyebár Ámor maga a teremtő erő, amely a vonzást és a kötődést hozza a világba, lehetővé téve az istenek és a világ teremtését. Ebben az értelmezésben ő a szerelem és a vonzalom kozmikus, elsődleges hatalma, amely a világot összetartó erők közé tartozik (Gyenge, 2014, 91.).

1.2. Erósz mint Aphrodité gyermeke

A későbbi görög mítoszokban, különösen a klasszikus és a hellenisztikus időkben, Erósz már nem az őszkozmosz erők részeként ábrázolják, hanem mint Aphrodité istennő fiát, a szerelem és szépség istenének megtestesülését. Ebben a változatban Erósz valójában Aphrodité és Árész, a háború istenének fia (Kerényi, 2010, 34.). Ez a történet arra utal, hogy a születése a két erő, a szépség és a háború, azaz a vonzalom és a szenvedélyes erő egyesüléséből származik. Ebben a változatban Erósz gyakran fiatal, pajkos istenként jelenik meg, aki nyilaival szerelmet ébreszt emberekben és istenekben egyaránt. Himnuszok is alátámasztják ezt a későbbi verziót, amely szerint a szerelem istene Aphrodité és Árész gyermeke.

1.3. Erósz mint a gazdagság és szegénység gyermeke

Alacsony származása miatt nem tartozik a 12 olümposzi isten közé². Erósz azon a napon fogant, amikor Aphrodité³ befogadták hivatalosan az istenek soraiba. Egy napon az istennő tiszteletére fényes ünnepséget tartottak. A meghívottak közt volt Pórosz, a gazdagság és a bőség istene, aki egy fa tövében pihent, amikor oda lépett hozzá Pénia, a szegénység istennője. Azért jött, hogy megszerezze a férfi kegyeit, hogy elkerülje szörnyű sorsát. Leheveredett Pórosz mellé és 9 hónappal később megszületett Erósz. A vágy tehát a bőség és a nyomor egyesülésének gyümölcse. Aphrodité nevezte ki a szerelem hírnökének. Ő teljesíti be a párok vágyait, az istennő szolgálatában. Arany nyílvevőjével⁴ lánggra gyújtja a szíveket, akit pedig ólom nyílvevője talál el az örökre érzéketlen marad, soha nem ismerheti meg a szerelmet (Böhringer, 2017.).

² Olümposzi istenek: Zeusz, Héra, Poszeidón, Démétér, Athéné, Apollón, Artemisz, Árész, Aphrodité, Hermész, Dionüszosz.

³ Egyes mítoszok szerint, amikor Aphrodité megszületett, Erósz is a világra jött, hogy képviselje a vágyat és a vonzódást, amelyet az istennő szépsége keltett az istenekben és az emberekben egyaránt.

⁴ Erósz az embereket és az isteneket egyaránt célba veheti.

Erósz térhódítása sikeresnek bizonyult, láthattuk, hogy alakjának születése, többféleképpen is jelen van a mítoszokban és a köztudatban is, de hogyan jutottunk el odáig, hogy egy istenséget kétféle mivoltában is dicsőítsünk és ábrázoljunk?

2. Kétféle Erósz megjelenése

A kétféle Erósz elképzelése először az ókori görög filozófiában és irodalomban jelent meg, leginkább Platón munkáiban, aki különböző típusú szerelmeket és vágyakat vizsgált és e koncepciók mentén említi a kétféle istenség fogalmát, mindezek mellett a platói szerelem fogalma is ebből vezethető le. Platón híres dialógusában, a *Lakoma* (Symposion) című művében jelenik meg először világosan a kétféle Ámor koncepciója, amelyet két különböző típusú szerelemként értelmez⁵. Az égi és a földi szerelemként.

2.1.Égi Ámor és a földi Ámor görög koncepciója

Platón A lakoma című dialógusban, amely az i.e. 4. században íródott, részletesen bemutatja a kétféle szerelmet, különösen Phaidrosz és Paüszaniasz beszédeiben. Mint már korábban említettem, Platón különbséget tesz az égi és a földi Erósz⁶ között, mely szerint az utóbbi a mindennapi, érzéki szerelem, amely testi vonzalmon alapul. Ez a szerelem általában a fizikai szépség és a vágyak kielégítésének célját szolgálja. Az égi viszont az igazi, tiszta szerelem, amely a lélek nemesedésére és a szépség szellemi szintjére irányul. Ez a fajta érzelem az igazság és a bölcsesség szeretetének alapja, és nem csupán a testi vágyakat szolgálja ki. Platón a kétféle Erósz⁷ az emberi kapcsolatok és a szerelem különböző szintjeinek metaforájaként használja. Azt sugallja, hogy a földi szerelem az alapja a magasabb rendű égi szerelem megértésének és elérésének.

Platón: Szükségképpen Erósznak is kettőnek kell lennie⁸, ahogyan Aphroditének az egyik az égi a tökéletes, a másik a földi a közönséges. (A lakoma, 180d -181d.)

Ficino: „Ezek szerint két Vénusz lenne a lélekben, az első az égi, a másik a földi vagy közönséges, mindkettőhöz tartozik szerelem, az égi az isteni szépségtől kapott elmélkedésre, a földi vagy közönséges ugyanebben a világban az anyagban való nemzésére szülésére, ugyanis

⁵ Symposionban Arisztophanész beszéde alapján három nemet különböztethetünk meg, férfi, nő és androgün. Erósz az a hatalom, amely az embert arra sarkalja, hogy megtalálja másik felét (A lakoma, 181a-184b.).

⁶ A görög gondolkodás szerint a földi Ámor által keltett vágy szükséges és természetes, de nem ad olyan mély kielégülést, mint amelyet az égi Ámor nyújt (A lakoma, 184a-185c.)

amilyennek az első látja ezt a szépséget, olyan akarja a második átadni erői szerint a világ gépezetének”. (Ficino, 2001, 75.)

Platón: „A lélek úgy emlékszik vissza az ideákra, hogy meglátja a földi szépet.” Mi történik akkor, amikor az ember meglátja a földi szépet? Platón szerint két dolgot tehet, az egyik az, hogy megborzong és elfordul a földi széptől és az égi szépre irányítja tekintetét. A másik változat, hogy négylábú módjára rá akarja vetni magát és magévá akarja tenni. Ennek megfelelően két féle Erósz van az egyik az bennünk az isteni szépség és a tudás irányába vezet, a másik pedig a földi beteljesülés felé, amely sohasem lehet tökéletes. A földi mindig eltűnik, az égi az maradandó (A lakoma, 210a-211c.)

2.2. Tágabb mitológiai és filozófiai háttér

Platón filozófiája alapján világosabbá vált a kétféle Erósz fogalma, de érdemes megjegyezni, hogy már az archaikus és klasszikus kor mitológiájában is találunk utalásokat Erósz kettős természetére, ilyen például Hésziodosz, az egyik legrégebbi forrása, amelyben erről beszél, a *Theogóniában* található. Platón tehát elmélyíti és filozófiai keretbe foglalja ezt a kettősséget, és a szerelem különböző formáira vonatkozó elmélete az égi és földi Erósz ⁹ révén válik jól ismertté. Gondolatai után a kétféle istenség koncepcióját számos filozófus és író tovább vitte, különösen az újplatonikus filozófusok. Emellett a római gondolkodók és költők is fontos szerepet játszottak abban, hogy Ámor kettős természetét tovább gondolják.

2.2.1. A szerelem létrája

A szerelem létrájának gondolata, szintén Platón *A lakoma* című művéből származik, amely valójában egy filozófiai metafora a szeretet fejlődéséről. Szókratész, a dialógus egyik fő szereplője, Diotima nevű bölcs nő tanítását idézve vezeti be ezt az elméletet, amely a szeretet fokozatosan magasabb és nemesebb formákhoz való emelkedését írja le (A lakoma, 201d-2012c.). Az elmélet szerint a szerelem egy létra, amelyen fokozatosan feljebb lépve elérhetjük az isteni szépség és igazság teljességét. Tehát ez a bizonyos létra Platónnál egyfajta spirituális út vagy zarándoklat, amely a földi, testi szerelemtől elvezet minket a szellemi és isteni szeretet irányába. Ez az út egy önfejlesztési folyamat, amelyben a szeretet a tudás, a bölcsesség és az igazság felé irányuló törekvéssé válik. Az, aki végig járja a létrát, nemcsak a fizikai vonzalmat, hanem a szellemi és erkölcsi értékek iránti mély szeretetet is megéri. Így a szerelem létrája a testi vágyból indul ki, de végül az isteni bölcsesség és igazság megtapasztalásába torkollik.

⁹ Az égi Ámort gyakran kötötték össze olyan istennel, akik a lélek emelkedését jelképezik, mint például Apollón vagy Pallasz Athéné. A földi Ámort pedig Aphroditéhez és Dionüszoszhoz kapcsolták.

Platón gondolata azt sugallja, hogy a szerelem képes átalakítani az embert és a lelket magasabb rendű állapotokba emelni. Az érzéki vonzalom csupán az első lépés, amely arra ösztönöz, hogy mélyebb igazságokat keressünk. A szerelem tehát nem csak egy romantikus vagy testi érzés, hanem egy eszköz, amely által az ember önmagát és a világot magasabb szinten képes megérteni. A szerelem ezen az úton válik az emberi lélek és a bölcsesség elérésének eszközévé. A különböző fokok, olyan belső utazásként értelmezhetők, amely során az ember a mulandó és földi szépségektől halad az örökkévaló és isteni értékek irányába.

2.2.2. Neoplatonizmus

A neoplatonikus filozófiában Erósz már nemcsak testi vágyként, hanem az isteni megértés, a tudás keresésének hajtóerejeként jelent meg, amely a lelket felemeli az anyagi világból. Az újplatonikus filozófusok kifejezetten Platón tanításaira építettek, és az ő filozófiáját egyfajta spirituális metafizikai rendszerként értelmezték újra. A központi gondolatuk a lélek felemelkedése a tiszta szellemi világ felé, amelyben Ámor kétféle aspektusának értelmezése fontos szerepet játszik (Kirby, 2021.). A neoplatonikus filozófusok, mint például Plótinusz és Proklosz, a szeretetet, mint a lélek egyik fő hajtóerejét vizsgálták, amely képes a lélek felemelésére az érzéki világon túlra, a tiszta formák, az isteni intelligencia felé (Kirby, 2021.). Plótinusz szerint a szeretet az az erő, amely összekapcsolja a lelket a legfőbb egységgel. Az emberi vágyak a szellemi világ magasabb valóságai felé irányulhatnak és ez segíti a lelket a transzcendens igazság megértésében (Plótinusz., 2008, 76-77.). Plótinusz volt a neoplatonizmus egyik legfontosabb képviselője, és különösen fontos szerepet játszott a kétféle Ámor fogalmának tovább gondolásában. Értelmezése szerint az érzéki, testi vágy alacsonyabb rendű, de nem elítélendő, mert potenciálisan irányíthatja a lelket a tisztább, spirituális szeretet felé. Így az érzéki Ámor is egy lépcsőfok lehet a lélek felemelkedése felé. Proklosz továbbfejleszti Plótinusz gondolatait, és Ámort az isteni szeretet és szépség közvetítőjeként értelmezi, amely minden létezőt a legmagasabb isteni forráshoz köt. Proklosznál Ámor egyfajta isteni kötelék, amely az emberek és istenek világát összekapcsolja (Kirby, 2021).

2.2.3. Keresztény gondolkodók

A kereszténység elterjedésével Ámor helyébe egy másik típusú szeretet lépett, amelyet a keresztény teológusok agapé néven ismernek (Lewis, 2020.). Ami az önzetlen, isteni szeretet, amely az égi Ámor platóni eszméjével állítható párhuzamba. A korai keresztény gondolkodók, mint Szent Ágoston, a testi vágyakat és a fizikai szerelmet gyakran negatívan, bűnként

ábrázolták, míg a spirituális szeretetet az isteni szeretettel kapcsolták össze. Szent Ágoston a *Vallomások* című művében foglalkozik azzal, hogy az emberi szeretet hajlamos a testi vágyakra összpontosítani, és hogy ez a szeretet csak akkor tisztul meg, ha az ember elfordul az anyagi világtól, és Isten felé fordul. „*Örök-új Szépség, későn, jaj későn kezdtelek szeretni! Bennem voltál, én meg künn! Künn kerestelek s torz mivoltommal berohantam ékes teremtett világodba. Velem voltál s én nem voltam veled. Teremtmények szakítottak el messze tőled, amik nélküled egyáltalán nem is volnának.*” (Szt. Ágoston, 10. könyv, 27. fejezet)

A kétféle Ámor tehát Platón után is hosszú életet élt a filozófiában, irodalomban és vallásban, és mind a testi vágy, mind, ahogyan a spirituális szeretet értelmezése az idők során. Ugyanakkor, nem csak az értelmezése az érdekes, hanem az ábrázolása is. Ugyanis az évszázadok során, ahogyan váltakoztak a művészeti irányok és stílusok a szerelem istenének alakja is velük együtt formálódott.

2.2.4. Ficino és Tennyson nézete

Ficino az égi szeretetet helyezte előtérbe, hiszen ő a lélek nemesítésére törekedett, úgy vélte, hogy az emberek a testi szépség szeretetétől a lelki szépség tiszteletéig minden érdekli őket, és ahhoz, hogy fejlődjenek a filozófiai és politikai eszményekhez vezető úton kell haladniuk (Heller, 2002.). Tennyson viszont figyelmeztetni akarta kortársait a túlzott testi vágyak veszélyeire, amelyek véleménye szerint társadalmi romláshoz vezethetnek (Stamatiadis, 2022.). A platóni kétféle Ámor modell így különböző korszakokban és különböző szerzők műveiben más-más módon jelent meg, mindannyian saját koruk problémáira és erkölcsi kérdéseire használva kifejezésük eszközeként. Ficino a keresztény tradícióból ismert szeretet hármas felosztását, vagyis eros, philia, agape ötvözte a platóni dialógusok tanításaival, és a szellemi szerelem fogalmát egy spirituális, misztikus érzéssel gazdagította (Heller, 2002.). Platónnál a szeretet - philia és a vágy - eros különálló fogalmak voltak, Ficino ezeket összekapcsolta, és az égi szeretet eszményét hangsúlyozta, ahol a szeretet nemcsak a fizikai szépséghez, hanem a szellemi nagysághoz is kötődik (Ficino, 2001, 95-100.). Számára a legmagasabb szintű szerelem az, amely egyszerre testi és szellemi, és amely a szeretet kötelékében szimbolizálja Istenhez való kapcsolódást. Ficino filozófiájában az ember egyetlen életre szóló szerelmet élhet át, amely az örökkévalóságban is folytatódik (Ficino, 2001, 85.). Ficino körében a művészet a szépség közvetlen megtestesítőjének számított. Gondolatai egyedi módon ötvözték a vallási és filozófiai elemeket, és a szerelem transzcendens élményét az emberi kapcsolatokban is felfedezhető misztikus szeretetképpel gazdagították.

2.2.5. Schopenhauer koncepciója

Ámor egy olyan vágyerő, amely a hiányt és a szépség keresését testesíti meg. Szókratész a szeretetet egyfajta „köztes erőként” ábrázolja, amely a halhatatlanság utáni vágyat is magában hordozza (Garaczi, 2013.). A szeretet és vágy nemcsak a test, hanem a lélek szépségére irányul, és ebben az értelemben a halhatatlanság megteremtésének vágyát is jelképezi. Schopenhauer filozófiája szerint a nemi ösztön nem pusztán fizikai vágy, hanem az emberi faj fennmaradásának motorja, amely az élet iránti akarat megnyilvánulása. Ámor az akarat eszköze, amely az egyénit a faj javára szolgálja, és bár kielégülést ad, gyorsan csalódást is okoz, mivel csak a faj fennmaradását szolgálja. (Schopenhauer 1992, 42-46.) Érdekes gondolat Erósz és Thanatoszt, a szerelem és halál kapcsolatát bemutatni, Schopenhauer számára a halál nem más, mint az élet természetes ellentéte, amely iránt Erósz, mint életvágy, folyamatos harcot folytat, így az emberi létezés mindennapjait meghatározza, illetve a születés és halál közötti egyensúlyt biztosítja. Schopenhauer *A világ mint akarat és képzet* című munkájában így fogalmazott „Vágya ugyanis úgy viszonylott minden más vágyához, mint a faj viszonylik az egyénhez, tehát mint végtelen a végeshez.” (Schopenhauer, 1992, 44.).

3. Ámor ábrázolása a képzőművészetben

Ámor ábrázolásai módjai minidig is változatosan voltak, tükrözve a szerelem és vágy sokféle értelmezését. Valójában az istenség szerepe kulcsfontosságú volt az emberek életében, olyannyira, hogy még játékokat is szerveztek a tiszteletére. Theszpiában¹⁰ állt az egyik legkorábbi, Erószot ábrázoló szobor, amelyet állítólag Daidalosz, a híres mitológiai szobrász készített. Ez a faszobor a kultusz szívét képezte, és fontos szerepet játszott az isten tiszteletében. Bár Erósz volt a fő istenség, Aphrodité, a szerelem istennője is jelentős szerepet kapott a theszpiai kultuszban, mivel sokszor Ámorral együtt tisztelték. Az ő jelenléte még teljesebbé tette a szerelmet és vonzalmat ünneplő rituálét. A szerelem istenének ábrázolása az ókori görög képzőművészetben igen korán megjelent, mivel ő az egyik legősibb és legismertebb isten a görög mitológiában. Az első képzőművészeti alkotások, amelyek őt ábrázolják, az i.e. 5. és 4. századra tehetők, és főleg vázafestményeken találhatók, ugyanakkor az első ismert szobrászati ábrázolások egyike egy mészkőből készült kis szobor, amelyet Athénban találtak, és azt, hogy valóban Erószot ábrázolja elsősorban szárnyai teszik lehetővé. (Cartwright, 2019.). Valószínű

¹⁰ Görögországban a legjelentősebb Erósz-kultuszok Theszpiában és Athénban alakultak ki, amely különösen a szerelemre és a vonzalomra fókuszált.

ugyanakkor, hogy az Erósról szóló legkorábbi képzőművészeti ábrázolások az athéni feketealakos és vörösalakos vázafestészet stílusában jelennek meg. Több olyan vázák is fennmaradt, amelyeken mint fiatal, szárnyas istent ábrázolják (St James's, 2019.): Az athéni vázák közül néhány darabon már felismerhetők a jellegzetes ábrázolás attribútumai. A hellenisztikus és római korban Ámort gyakran ábrázolták aranyos, játékos gyermekként, amely a játékos, sőt gyakran szeszélyes szerelmet jelképezte. Néhány római műalkotáson több Ámort is láthatunk, akik együtt játszanak, táncolnak vagy segítenek Aphroditének. Ezek az ábrázolások a vágy természetének sokféleségét és kiterjedtségét mutatják be.

A keresztény középkorban Ámor alakja háttérbe szorult, de a reneszánsz során, a klasszikus antikvitás újrafelfedezésével, visszatért Cupidó alakjában. Reneszánsz festményeken Cupidó-t gyakran kötött szemmel ábrázolták, amely a szerelem vak természetére utal, vagy hogy nem a külső szépség alapján választ. Ábrázolása a reneszánszban is népszerűvé vált, amikor újra értelmezték a klasszikus mitológiát. Ámor és Pszükhé¹¹ mitológiája gyakran visszaköszön a reneszánsz és barokk ábrázolásokon, amelyek a lélek és a szerelem kapcsolatát vizualizálják.

A barokk és rokokó korban Ámor alakja ismételten kedvelt szimbolikus elemmé vált, akit gyakran buja, díszes jelenetekben ábrázoltak. Ezek a képek a szerelmi örömeket és az élet élvezetét ünnepelték. A rokokó stílusban elterjedtek a puttók, akik játékos, pajkos alakokként szerepelnek, de egyértelműen Ámor vonásait viselik.

Ámor ikonológiai ábrázolása tehát folyamatosan fejlődött, különböző aspektusokat kiemelve, és a szeretet sokféleségét tükrözte az ókortól kezdve a modern művészetig. Ábrázolásaiban, különösen a későbbi európai művészetben alakját a termékenységhez és az érzékiséghez kötik, amelyek szorosan kapcsolódnak a szerelem istenéhez.

3.1. Ikonológiai elemek

Ámor gyakran jelenik meg fiatal fiúként vagy kisgyermekként, és ezek az ábrázolások különböző szimbolikus elemekkel egészülnek ki, amelyek a szeretet, a vonzalom és a szenvedély különböző aspektusait jelenítik meg. A klasszikus görög művészetben Ámort gyakran mutatják be szárnyas, szépséges ifjúként, aki az istenek társaságában, illetve anyja, Vénusz mellett jelenik meg. Szárnyai a szabadságot és a szerelem szárnyalását jelképezik, ami egyszerre könnyed és szeszélyes. Talán a legjellegzetesebb attribútumai az íj és nyílak¹², Ámort gyakran ábrázolják ezekkel a tárgyakkal, amelyeket arra használ, hogy szerelmi vágyat

¹¹ Pszükhé jelentése lélek míg Erósz jelentése szerelem.

¹² Ovidius és Propertius Ámor nyilait a „szerelem háborújának” fegyvereiként ábrázolják.

ébresszen az emberekben és az istenekben egyaránt. Ez a jelkép különösen népszerűvé vált később a római ábrázolásokban is. Ugyanakkor a nyíltegez is előforduló elem. A tegez a szerelem eszközeit rejt, és utalhat a vágy erejére és arra, hogy Ámor mindig készen áll szerelmi érzéseket kelteni. Ámor ábrázolásában olyan szimbólumok jelennek meg gyakran, mint a fáklya a szerelmi vágy lángját, a szenvedély hevét jelképezi, és néha az el nem múló szerelmet szimbolizálja. Gyakran kapcsolódik Pszükhé mítoszához, ahol a lány pillangóként¹³ jelenik meg, és Ámorhoz halhatatlan szerelemhez köti.

A virágok, különösen a rózsza, gyakran megjelennek Ámor környezetében vagy kezében, mivel a virágok az élet rövidegét, a szépséget és a szerelem mulandó természetét is szimbolizálják. A rózsza különösen Vénuszhoz és a szerelemhez kapcsolódik, így Ámor ábrázolásain is logikusan helyet kapott. Néha mezei virágokkal és gazdag növényzettel ábrázolták, ezzel utalva a természet megújuló erejére és a termékenységre, amely a szerelem egyik aspektusa.

A nyúl gyakran a termékenységet jelképezi a művészetben, mivel gyorsan és nagy számban szaporodik, Ámor ábrázolásainál ez a motívum a testi vágy, az érzékiség és a szaporodás kapcsolatára utal, különösen a barokk és rokokó művészetben, ahol az érzéki örömeket szívesen hangsúlyozták. A galambok is megjelennek a szerelem istene mellett, amelyek a szeretetet, a gyengédséget és ártatlanságot jelképezik, ez pont ellentétes a nyúllal, az érzéki vágy és termékenység szimbólumával, mint Piero di Cosimo festményén.

(1.kép: Piero di Cosimo: Vénusz, Mars és Cupido, 1505.)

Ámort gyakran ábrázolták a Khariszok vagyis a Gráciák társaságában, akik a szépség, báj és vidámság istennői. A Khariszok a szerelem szépségét és örömét jelképezik, és gyakran

¹³ A pillangó mely a lélek és a változás jelképe, a szerelem átalakítja a lelket, mint ahogy a hernyó pillangóvá válik. Ez az átváltozás a szerelem mélyen átalakító erejét szimbolizálja.

táncoltak és játszottak a szerelem istenével, ezzel szimbolizálva a szerelemhez kapcsolódó örömet és boldogságot.

Ritkán, de előforduló motívum a pajzs és a sisak is, ez pedig a szerelem harci és legyőzhetetlen oldalát jelképezte vagy esetleges az istenség Árésztől való származását próbálták vele tükrözni. Néha Ámort ábrázolják bekötött karral vagy egy mérleggel láthatjuk, ami a szerelmi igazságosságot vagy kiegyensúlyozottságot jelképezi, esetleg a vágy és józan ész közötti kettősséget fejezi ki. Olykor elég különleges társsal láthatjuk Ámort, ilyen az is, amikor delfinen lovagolva ábrázolják a számunkra vagy más tengeri elemekkel, például tintahallal a kezében. Ezek az ábrázolások nem tartoznak a leggyakoribbak közé, de érdekes szimbolikát hordoznak. A delfin¹⁴ a görög és római művészetben a tenger, az öröm és a biztonság jelképe volt. Amikor Ámort delfinháton ábrázolják, a kép gyakran a szerelem hullámszerű és szabad természetére, valamint annak örömteli, játékos oldalára utal. Emellett a delfin a szeretet és védelem szimbóluma is, amely a szerelmi kapcsolatok gondoskodó oldalát idézi.

A tintahal ritkább, de különleges szimbólum, az isteni szeretet mélységét és titokzatosságát jelenítheti meg. A tintahal, amely képes tintát engedni a vízbe, talán a szerelem zavaros és titokzatos oldalát is kifejezi, amely néha elrejt valódi érzéseit vagy szándékait, akárcsak a tintahal a tintájával. Az ilyen tengeri ábrázolások elsősorban a hellenisztikus és római művészetben jelentek meg.

Megismertük Ámor, a szerelem istenének ikonológiai elemeit, szimbolikus jelentőségét és kialakulásának történetét. Az általa képviselt szenvedély, vakmerőség és végzetes vonzódás nemcsak a képzőművészetben, hanem az irodalom nagy alkotásaiban is visszaköszön. Shakespeare Rómeó és Júlia című tragédiája talán az egyik legismertebb történet, amelyben Ámor láthatatlan keze irányítja a fiatal szerelmesek sorsát. A tragédia is rendelkezik számos árulkodó jellel, melyek előrébb vihetnek minket a kutatásban

4. Rómeó és Júlia története

Mindezek után, hogy végre rendelkezünk egy körvonalazott képpel Ámor kilétével kapcsolatban, itt az ideje, hogy a másik főszereplő párost is jobban megismerjük.

Shakespeare legismertebb műve a világirodalom egyik legismertebb szerelmes története is egyben. Ez a tragédia négy évszázad alatt gyakorlatilag mítosszá vált az irodalom leghíresebb mítoszává és a címszereplők Rómeó és Júlia váltak a szerelmespár örök jelképévé. Ha nem is

¹⁴ Gyakran kapcsolódik jelképe Apollónhoz és más tengeri istenekhez egyaránt.

olvastuk, akkor is láttuk már valamelyik változatát. Mindenki hallott már az ellenséges családokról, az erkély jelenetről vagy a tiltott szerelemről, mégis olykor a legismertebb művek állnak tőlünk a legtávolabb. Ha eszünkbe jut az a sor, hogy „*ó Rómeó, miért vagy te Rómeó?*” (2. felvonás, 2. jelenet) Vagy a szerelmesek tragikus halála a dráma végén, akkor a szemünk előtt egy szentimentális dráma jelenet rajzolódik ki. Ugyanakkor, ha csak simán érzélgős lenne, talán nem lenne ekkora fontossága, nem lenne kötelező olvasmány és nem dolgozták volna fel ennyiszer. Ha valami az érzelmekről szól az nem jelenti automatikusan azt, hogy érzélgős is egyben. A Rómeó és Júlia azért az egyik legnagyobb mű, amit a szerelemről írtak, mert elképesztő pszichológiai pontossággal van meg benne az összes szerelmi téma. Benne van a tiltott szerelem, vagyis, hogy nem választhatjuk meg, hogy kibe szeretünk bele. Találkozunk a felnőttek és fiatalok közti generációs konfliktussal, illetve szó esik a viszonzatlan vágyódás és a tényleges viszonzott szerelem közti különbségről. Érdekházasság, szüzesség elvesztése, udvarlás pszichológiai játszmája, a felsoroltak mind-mind reprezentálják magukat a tragédiában.

Valójában nem Shakespeare-től származik a történet, forrása egy itáliai reneszánsz elbeszélés, amelynek több feldolgozása létezett Shakespeare korában. Egy görög mondára emlékeztethet minket, Püramosz és Thisbe szerelmi történetére pontosabban. A Rómeó és Júliát a szerencsétlen véletlenek irányítják. Nádasdy Ádám fordításában olvashatjuk, hogy valójában lehet, hogy az egész történés egy rettenetes pech sorozat. Az egész valahol teljesen banális és ez fejeződik ki akkor is, amikor Rómeó leszúrja Tybaltot és rádöbben, hogy megpecsételte sorsát. „*Oh, sors bolondja én!*” (3. felvonás, 1. jelenet) Ebben benne van, hogy a sorsát nem tudatos döntések irányítják. A kusza események, amelyek a szerelmesekkel történtek a tragédia végén szükségszerűek, hiszen csak így tudják meggyászolni a másikat, ez által pedig éteri magasságba helyezik kapcsolatukat, a másik elvesztésének megtapasztalása által.

De miért kellett fiatalon meghalniuk¹⁵? Egyik hipotézisem pont erre a kérdésre irányul. Ha öregen halnak meg az egy más fajta szerelem végkifejlete lett volna, gondoljunk csak bele, a fiatal kori szerelem gyakran elmúlik vagy átalakul, ahhoz, hogy a szerelmesek örökre együtt akarjanak maradni több kell a vonzalomnál. Tehát Shakespeare-nek választania kellett, ha mindenáron a tragédiához ragaszkodott vagy a fiatal kori szerelmet öli meg, vagy a fiatal szerelmeseket. Minden bizonnyal jól döntött, hiszen így szerelmüket befagyasztotta az időben és örökre életben tartja, ami pedig még fontosabb, hogy megtisztította azt minden bűntől.

¹⁵ Az ókori görög gyakran állították szembe Erószt, a szeretetet és vágyat képviselő istent Thanatosszal, a halál megszemélyesítőjével. Ez a kettősség az élet és a halál ellentéteire utal. (Cherry, 2024.)

4.1. A kulcsfigura: Mercutio

Mercutio egy rendkívül fontos karakter Shakespeare tragédiájában, annak ellenére, hogy nem a főszereplők egyike. Bár nem tartozik sem a Montague, sem a Capulet családhoz, mégis mély kapcsolatban áll Rómeóval, és különösen fontos szerepet játszik a történet alakulásában. Mercutio személyisége rendkívül élénk és harsány. Ő az, aki a darab elején vidámságot, játékoságot hoz az eseményekbe. Ez a könnyedség és szellemesség azonban nem tart örökké, és amikor Mercutio halála bekövetkezik, az a vidám hangulat is megszűnik, ami addig fenntartotta az egyensúlyt (Bloom, 1998, 96). Ezen tragédia nélkül valószínűleg elkerülhető lett volna a Montaguek és a Capuletek közötti viszály kiéleződése, így kulcsszerepe van a történet tragédiává alakulásába.

Mercutio sok szempontból Rómeó ellentéte. Míg címszereplőnk romantikus, aki idealizálja a szerelmet és Júliát, addig Mercutio inkább cinikus és pragmatikus (Bloom, 1998, 95). Szerinte a szerelem és a vágy inkább fizikai és ösztönös, mintsem magasztos és idealizált, tehát ő a földi Ámor mellett teszi le szavazatát. A cinikus világnézete szemben áll Rómeó idealizmusával, és ez az ellentét segít jobban megérteni főszereplőnk karakterét is. Mercutio rámutat a szerelem és szenvedély kevésbé romantikus, földhözragadt oldalára, ezáltal árnyalva és kontrasztba állítva Rómeó idealista ábrándjait (Bloom, 1998, 95.). Az ő figurája által a darabban megjelenik a szerelem kevésbé romantikus, inkább testi, vágy vezérelt oldala is. Ez a hozzáállás rávilágít arra, hogy a szerelem mennyire összetett, és nemcsak fennkölt érzelmekből áll, hanem van egy földhözragadtabb, ösztönösebb oldala is. Mercutio ennek a szenvedélynek az ellentétéként jelenik meg, és az ő figuráján keresztül Shakespeare kérdéseket vet fel arról, hogy a szenvedély, hogyan sodorhat minket tragikus végzetünk felé (Bloom, 1998, 87-103.)

Mercutio alakja lehet az egyik bizonyítéka a hipotézisemnek, mi szerint mind két Ámor jelen van a drámában, olyannyira, hogy talán ő maga testesíti meg a földi Ámort.

4.1.1. A kontraszt

Rómeót Mercutio a vágy bolondjának nevezi, Lőrinc barát pedig kis ingatagnak. Nem a szívével, hanem a szemével szeret. „*A szerelmed nem más, betanult szöveg*” mondja Lőrinc Barát (2. felvonás, 3. jelenet, ford. Nádasdy Ádám) Ezek alapján világossá válhat számunkra, hogy Rómeó, milyen személyiség, gyermeket, akit az ösztönei vezérelnek, talán meggondolatlanak is nevezhetjük. Ezek a jellemzők inkább a földi Ámorra illeszthetőek, ugyanakkor Rómeóban ott az éteri magasztalás is, amely ezzel szemben áll. Nem elhanyagolható tény, hogy kamaszokról van szó, akik most ismerkednek saját érzelmeikkel.

Rómeó Rózát nagyon gyorsan elfelejti, pedig a mű elején miatta sírt, az iránta táplált érzelmei, nem voltak magasztosak, csupán testiek. Mercutio alakja fontos, hiszen mint már említettem ő az, aki megkérdőjelezi azt, amiben Rómeó hisz, vagyis a szerelem eszményét, általa pedig megadja számunkra a szerelem kétdimenziós kontrasztját. Van egy jelenet, melyet érdemes, több fordításban is elolvasni. Nádasdy Ádám fordításában tükröződik vissza leginkább Mercutio véleménye a szerelemről. *„Szerintem ül egy barackfa alatt és szerelmét gyümölcsnek képzeled, oh bár volna hölgyed hasadéka szét nyílt barack, te meg egy sárga répa”* (2. felvonás, 1. jelenet). Azt hiszem ez igazán sokatmondó. Pontosan ezért annyira szükségszerű karakterének halála, több okból is. Szöges ellentéte annak a szerelem eszménynek, amiben Rómeó hisz, vagyis amiről az egész dráma szól. Ahhoz, hogy vállalni tudjunk egy komoly kapcsolatot a gyermeki énünknek meg kell halnia, hiszen Mercutio testesíti meg a felhőtlen gyermekkort, már-már Pán Péteri¹⁶ módon.

4.2. Elméleti igazolás

Rómeó és Júlia történetében erőteljesen jelen van a földi Ámor, ahogyan azt már többször is hangsúlyoztam, különösen az első találkozásuk során. Azonnal egymásba szeretnek a vonzó külső és az első pillantás okozta intenzív érzelmek alapján. A vonzalmuk kezdetben főleg a fiatalság szenvedélyéből és testi vágyból ered. A titkos találkozások és a gyors elköteleződés is ennek a földi, érzéki vonzalomnak a jele. Amikor Rómeó Júliát a balkonjelenetben meglátja, szavaiban a fizikai vonzalom dominál.

„De lásd, fenn az ablakban ott Júlia! A nap kel fel Keleten! Kelj fel, szép nap, és öld meg az irigy holdat!” (2. felvonás, 2. jelenet)

Ahogy azonban kapcsolatuk elmélyül, Rómeó és Júlia szerelme égi szerelemmé alakul. Nemcsak a testi vonzalom tartja őket össze, hanem mélyebb érzelmek és odaadás is. Az esküvői jelenet és a haláluk előtti pillanatok¹⁷ már az égi Ámor dominanciáját mutatják, hiszen képesek önmaguk feláldozására a kapcsolatukért. A magasabb rendű szerelmet nem tudják a földi életben kiteljesíteni, csak a halálban egyesülhetnek. Haláluk azt sugallja, hogy szerelmük túlmutat a testi vágyakon és az emberi konfliktusokon, a tragédia pedig arra utal, hogy talán csak a halálon túli égi szférában lehetnek igazán együtt.

¹⁶ Egyes mítoszok szerint Erósz Pán isten jó barátja volt, együtt pedig az erotikus vágy és szenvedély természetes, szabad formáját testesítik meg (Kerényi, 2010.)

¹⁷ Érdekes, hogy Lőrinc Barát egy, olyan italt ad Júliának, amelytől mély álomba merül, mivel a görög mitológiában Hipnosz az alvás istenét gyakran ábrázolták Ámorral együtt. Az alvás és a szerelem közötti kapcsolat arra utalhat, hogy mindkettő el tudja ragadni az embert, és képes az értelem ellen hatni, olyan állapotokat létrehozva, ahol a tudatosság háttérbe szorul.

A szerelem egyik arca a szenvedélyt mindenféle gyarló emberi vágyakozással köti egybe, a kéjsóvár nemi vágy, az ölés, a birtoklás, a hatalom szenvedélyével. Ami akkor jelentkezik, ha az emberben az állati tulajdonságok kerekednek felül (Phaidrosz, 246b-252d.). A szenvedély, a szerelem szenvedélye valójában valamilyen fajta örület. Azonban az a rémíztő igazság, hogy ki tudja, ki dönt helyesen vagy helytelenül? Úgy tartja a mondás, hogy akit egyszer Ámor nyíla eltalál az soha többé nem szabadul tőle. A lélek egészét magával ragadja, nem kívánja elengedi. Kicsit aggasztónak tűnhet ez a következtetés, de ha jobban belegondolunk, jobb megtapasztalni és akár elveszíteni, mint soha nem ismerni a szerelmet.

Ámor valójában egy jelenés, képében a szenvedély reprezentálódik, amely felbontja az éteri tökéletességet. Test és lélek szétválasztása a léleknek lesz köze a széphez nem pedig a testnek. Ami távol áll a testtől az a szép, az éteri szép, mely mindent felül ír (Phaidrosz, 250a-e.).

4.3. Részek a tragédiából

Eddigiek során csupán arról folytattunk elemzést, hogy mikét érzékelhető Ámor jelenléte a drámában, de az igazság az, hogy többször is említik név szerint a szerelem istenét. Kiragadtam néhány jelenetet a tragédiában, amelyekben említik az istenséget, Ámor vagy akár Cupidoként. Megjegyezném, hogy az idézett részletek, mind-mind Kosztolányi Dezső fordításai.

Benvolio: *Efféle móka nem divat manapság:*

Ámor se kell itt, bekötött szemekkel,

Aki tatáros, pingált lécnnyilával

Madárijesztőként riasztja nőink.

(1. felvonás, 4. jelenet)

A bekötött szem arra utal, hogy Ámor bárkit eltalálhat válogatás nélkül. Valamilyen szinten mindenki fél tőle, félünk attól, hogy mikor fog eltalálni minket, mennyire lesz fájdalmas.

Mercutio: *Szerelmes vagy: vedd Ámor röpke szárnyát*

S elszállsz a földről, hogyha felkötöd.

(1. felvonás, 4. jelenet)

Ha felkötjük Ámor szárnyait az által, elhagyjuk a földi világot és önmagunkat is. Bár a felkötött szárny motívuma, kissé Ikaroszra emlékeztetheti az olvasót, akinek, mint tudjuk a Nap lett a gyilkosa. Túl közelrepült hozzá, amely a végzetét okozta. Ez számunkra jelentheti azt, hogy ha

meggondolatlanul túl közel kerülünk a szerelemhez mi is megégethetjük magunkat, akár végzetes módon.

Rómeó: *Ezt kötve hinném: úgy belém kötött,
Úgy megbökött nyilával: lenge tollán
Nem szállhatom túl lomha bánatom,
A szerelemnek terhe földre rokaszt.*

(1. felvonás, 4. jelenet)

Ahogy már többször is említettem Ámort nem lehet elkerülni. Csodás dolog a szerelem, de a fájdalom, amit okoz, kínzó és egyedül talán a gyász az, ami erősebb nála. A földre taszít minket, halandókat, ha nem teljesül vágyunk egyedül egy új szerelem feledteti kínunk. Brutális paradoxon melyből csak a halál a kiút.

Mercutio: *Roskadj te rá, terheld meg te a terhét,
Gyöngécske lény az, enged egy nyomásnak.*

Rómeó: *A szerelem gyöngécske? Aj de durva,
Vad, hepciás, és szúr, mint a tövis.*

(1. felvonás, 4. jelenet)

Nos igen, a szerelemre szokás gyengéd érzelmként is hivatkozni, de ez nagyon elferdíti a valóságot. Ámor nyila is olyan mély sebet képes okozni, mint szinte semmi. Szabadulni tőle pedig lehetetlen.

Mercutio: *Ha durva véled, légy te véle durvább,
Szúrd, hogyha szúr, és így alád kerül majd.*

(1. felvonás, 4. jelenet)

Vajon lehetséges magunk alá gyűrni a szerelmet? Lehetséges az, hogy mi irányítsuk érzelmeink? Szerintem nem. Ugyanakkor Mercutio szavai mintha leírnák *Baglione* képét, melyre hamarosan kitérünk.

Rómeó: *Cupido nyila, szűz, akár Diána.
A tisztesség a vértje, és ha víjja,
Rajt széttör a szerelem csitri íja.
Szerelmes csók kis ostromát kacagja,
Szemek tüzét, s nem nyitja ki övét
A szent nőt is megszáditó arany.
Szépsége gazdag - árva diadal –*

Mert hogyha hal, szépsége véle hal.

(1. felvonás, 1. jelenet)

Rómeó szavai pedig még jobban alátámasztják a feltételezést, valóban olyan, mintha a Baglione alkotásáról beszélne. A tisztesség vértje ez az, amit az égi Ámor visel. A szerelem csitri íjának széttörése pedig a földi Ámor kamasz korára enged utalást, ahogyan a törött nyílvevők is, melyek jól láthatóak a festményen. A válasz második fele azonban már *Caravaggio* képére utal, a diadalmaskodó Ámorra, aki a szent nőt is képes megszállítani, vagyis bárkit. Az a bizonyos szerelmes csók pedig egyenlő a halálos ítélettel, amelyen a földi Ámor jót kacag, hiszen ismételt nyert. A festmények elemzésénél érdemes lehet, visszatekinteni eme sorokra, melyet Rómeó állít.

Mercutio: *Hé, Rómeó! Betyár! Szerelmes! Őrült!*

*Jelenj meg itten egy sóhaj mezében,
Csak egy rímet mondj és nekem elég,
Csak nyögj egy „oh”-t, rímelj: „negédes - édes”,
Bókolj kicsit Vénusz-keresztmamámnak,
Gúnyold Cupidót, az ő vak fiát, mert
Cophetua királyt úgy eltrafálta,
Hogy megveszett az egy koldusleányért!
Nem hallja, nem mozog, ide se bajszol.
Meghótt szegény majom.*

(2. felvonás, 1. jelenet)

Ismételt utalásokat kapunk a vak szerelemre, mely bolonddá teszi az embert. Nincs már saját akarat, az ember válaszolni is képtelen nem, hogy racionális döntésekre, vagyis a földi Ámor győzedelmeskedett.

Benvolio: *Jaj, a Szerelem szemre oly szelíd,*

S goromba zsarnok, hogyha közelít.

(1. felvonás, 1. jelenet)

A külső szemlélő számára csodás látvány lehet a szerelem, hiszen csak a jó után sóvárgunk, de ha már átéljük, akkor minden kínjával együtt éljük át.

Lőrinc barát: *Capulet - Montague - lám gyűlölségek mily átok:*

Szerelemmel gyilkolta meg az Ég Örömeit.

(5. felvonás, 3. jelenet)

Ez az utolsó kijelentés talán szomorúnak hathat, de valójában nem az. Hiszen, ha az ég vagyis Isten rendelte azt, hogy a szerelmesek meghaljanak, akkor ebben az esetben az égi Ámor győzedelmeskedett a földi felett. Így Rómeó és Júlia története nem is olyan tragikus. Mint már említettem az idézett részek Kosztolányi Dezső fordításából származnak. A három fordítás közül, melyet olvastam, véleményem szerint ő fogalmazott a legidillikusabban.

Az idézett részeknek köszönhetően láthattuk, hogy többször is történik áttételes utalás Ámor jelenlétére a tragédiában, ugyanakkor nem csak irodalom fog segítséget nyújtani a számunkra a kutatás előrehaladásában, hanem néhány képzőművészeti alkotás is, melyek központi témája Ámor. Az ókori és reneszánsz művészetben több alkotás is létezik, amelyek formákban ábrázolják az istenséget, gyakran megkülönböztetve az érzéki és a transzcendens aspektusait. Ezek az alkotások különböző szinteken és formákban jelenítik meg az érzéki és spirituális szeretet közötti kontrasztot, vagy éppen a kettő egyesítését. Általuk a szerelem árnyalatait és mélységeit ismerhetjük meg, reprezentálva azt, hogyan változik folyamatosan a szeretet az ösztönös vonzalomtól kezdve a mély, spirituális kötődésig. Ahogyan Rómeó és Júlia szerelem is folyamatosan fejlődött a dráma során.

II. ALKOTÁSOK ELEMZÉSE

1. Giovanni Baglione – Az égi Ámor legyőzi a földi Ámort (1602-1603)

Shakespeare műve a szenvedélyes szerelem egyik legismertebb ábrázolása. Rómeó és Júlia szerelme mindent áthatóan érzéki, szenvedélyes és vakmerő, annyira intenzív, hogy végül mindkettőjük halálához vezet. Ugyanakkor van egy idealizált, magasabb szintű szerelem is, amely kettejük odaadásában megjelenik, hiszen hajlandóak minden áldozatot meghozni egymásért. Giovanni Baglione festménye, vagyis *Az égi Ámor legyőzi a földi Ámort*, a spirituális és érzéki szerelem közötti küzdelmet mutatja. Az égi Ámor, aki egy angyali alak, legyőzi a földi, testi szerelmet képviselő Ámort, aki szenvedve fekszik a földön. Ez a festmény azt az allegóriát jeleníti meg, hogy az égi, spirituális szeretet vagy szerelem felsőbbrendűbb a földi, testi vágyaknál (Gyenge, 2014, 109.).

Ez az alkotás talán az egyik legikonikusabb példája a két Ámor allegorikus ábrázolásának. Baglione festményén az égi Ámor, angyali alakként, égi fényben diadalmaskodik a földi Ámor felett, aki a földön fekszik, szenvedve és megalázva (Gyenge, 2014, 109.). Az égi Ámor a tiszta, spirituális szeretetet képviseli, míg a földi Ámor a testi vágyakat szimbolizálja. Ez a festmény

nyíltan moralizáló, és a lelki tisztaság fölényét hangsúlyozza az érzékiséggel szemben. Első pillantásra látható már a kép két főszereplője, akik uralják a festményt, bár a cím alapján is könnyen kiderül, de egyszerű asszociálni, hogy kik azok, hiszen mindkét személynek szárnya van. Az egyik valóban uralja a festményt egy fajta Mihály arkangyalként van ábrázolva, ő lenne az égi Ámor, teljes páncélzatban, jelképezve a sérthetetlenségét, kezében egy lándzsa szerű tárgy és úgy tűnik, mintha keresztül szeretné szúrni a földi Ámort, megsemmisítve ez által őt (Gyenge, 2014, 109.). Ez megfelel annak, hogy az égi tökéletesség, jelen esetben a hit, az isteni tökéletesség a földi, a szenvedélyekhez kötött, materiális dolgokhoz kötött Ámort megszünteti. Ez a kép valójában megfelel a kereszténység elvárásainak. A bal sarokban egy kételyes alakot lehet látnia, aki valószínűleg a sátán. Ugyanúgy, mint a földi Ámor ő is a földön van, vagyis felette is győzedelmeskedett az égi Ámor. Mivel az igazi szerelmes, mindent felül múló és perzselő szerelem a halálnál is erősebb, hiszen Isten rendeltetése által az égben kötöt, minden földi büntől mentes. Nézzük meg a jobban a földi Ámort. Az égivel ellentétben nem visel semmit, nyílve szőri darabokban a földön hevernek. A legfontosabb azonban az ábrázolása. Az égi Ámor, mint ahogy már utaltam rá egy felsőbb lényként van feltüntetve, de a földi nem, nagyon nem. Egy kamasz fiút láthatunk, a kora igencsak fontos lehet, hiszen ez az az időszak az ember életében, amikor a legjobban a vágyai és a teste irányítja. Ebben az esetben talán nem is véletlen, hogy a sátán ilyen közel helyezkedik el hozzá, ő az, aki uralja a földi Ámort. Még az égi Ámor felett csak Isten rendelkezhet, kit ábrázolni nem szükséges, hiszen az, hogy az égi Ámor a magasból csap le áldozatára már önmagában elég. Ezek alapján tökéletesen kivethető az ellentét párhuzam a két Ámor és a két féle szerelem között. Azonban feltehetjük jogosan a kérdést, hogy az égi Ámornak miért kell legyőznie a földit? Valójában ez a jelenet kísértetiesen hasonló arra, amikor Isten legyőzte Lucifert. Ha pedig az emberek, hagyják, hogy a földi Ámor uralkodjon felettük valójában átadták magukat a sátánnak. Az égi Ámor pedig igyekszik megmenti minket az örök kárhozattól.

1.1.A szenvedély és annak következményei

Rómeó és Júlia szenvedélyes szerelme vakmerő döntésekhez vezet. A földi, testi vágyak és a romantikus szerelem hajtja őket, de ennek a szenvedélynek tragikus következményei vannak. Szerelmük végső soron nem képes legyőzni a valós világ konfliktusait, a családjai viszályát és a társadalmi akadályokat, ezért haláluk elkerülhetetlen. A festmény szimbolikája arra utal, hogy a földi szenvedély és vágy, bár csábító és erős, végül legyőzetik az égi, tisztább szeretet által. A festményen a földi Ámor, aki talán a testi vágyakat képviseli, legyőzve fekszik az égi Ámor lábainál. Ez összekapcsolható azzal a gondolattal, hogy a szenvedély nem elegendő a

hosszú távú boldogsághoz vagy békéhez, amely csak a magasabb rendű érzelmekkel érhető el. Illetve arra is rámutat, hogy valójában jobban jártak a szerelmesek a halállal, mivel így soha semmi nem tudja bemocskolni kapcsolatukat. Morbid, de mély gondolat, mely dicsőíti az égi Ámort.

1.2. A tragédia és győzelem kontrasztja

A két főszereplő tragikus véget ér, mert a szerelem szenvedélyessége és a világ realitásai összeegyeztethetetlenek. Shakespeare drámája tehát egy tragikus szerelmi történetet mutat, ahol nincs egyértelmű győztes, hiszen a szerelmesek haláluk által találnak csak békére. Ezzel szemben Baglione festményén egyértelmű győzelmet látunk, a spirituális szeretet legyőzi a testi vágyakat (Gyenge, 2014, 109.). A kép az erkölcsi győzelmet hangsúlyozza, ami egy teljesen más üzenetet közvetít, mint Shakespeare művének tragikus végkifejlete. A drámában az erkölcsi tanulságok homályosabbak. A szerelem szenvedélye és az élet elkerülhetetlen tragédiái dominálnak. Bár a szerelem eszményített és magasztos, a darab végső üzenete inkább a sors elkerülhetetlenségéről szól, nem pedig arról, hogy a szenvedély vagy az érzelmek bármely formája erkölcsileg helyesebb lenne. Baglione festménye erős erkölcsi állásfoglalást közvetít. Az égi Ámor alakjának diadala az erkölcs, az erény és a tisztaság győzelmét jelképezi a testi vágyak fölött. A festmény moralizáló üzenete világos, a testi vágyak csábítóak, de végül a magasabb rendű, tisztább érzelmek az igazán értékesek.

(2. kép: Giovanni Baglione: *Az égi Ámor legyőzi a földi Ámort*, 1602-1603.)

2. Caravaggio – A Diadalmas Ámor (1602-1603)

Talán elsőre furán hathat, összehasonlítani ezt a két alkotást, hiszen egyikük egy irodalmi a másik pedig egy vizuális mű. Mindkettő azonban hasonló témákat boncolgat a szenvedély, a szerelem, az emberi érzelmek ereje és a fiatalság hajthatatlansága központi szerepet játszik bennük. Vizsgáljunk meg tehát egy másik festményt is, melynek alkotója Caravaggio, címe pedig *A Diadalmas Ámor*. Amit elsőre látunk az egy fiatal, pucér fiú, szárnyakkal, a háttérben pedig rendetlenség. Ismételten egy pubertás korban lévő fiút láthatunk, ha nem lenne ott a szárnya talán nem is sejténék, hogy ki ő. Egy rendetlen ágyból felugrik és vigyorog. De miért

örül? A cím sokat segít nekünk ebben, a győzelem az, ami őt ennyire boldoggá tette, de mi felett aratott győzelmet? Nem látunk semmit, de pont ez a kulcs, hogy gyakorlatilag Ámor már győztes, a pusztán lényénél fogva az, hiszen nincs olyan ember, aki el tudná őt kerülni (Gyenge, 2014, 107.-108). Ez a kép az előzővel ellentétben tökéletesen ellentmond a kereszténységnek ugyanis ez alapján a szenvedély sokkal fontosabb ez az, ami győz nem pedig az égi szenvedély. Az előző festményénél könnyen kivehető volt, hogy melyik Ámor győzedelmeskedik és melyik marad alul, ebben az esetben azonban csak egyet láthatunk. Vajon Caravaggio-nál is az égi Ámor győzedelmeskedik? Nos, szerintem a jelek nem erre utalnak.

A győzedelmes Ámor egy egyszerű, serdülőfélben levő, ízig-vérig földi lény, huncut, csábító, pirospozsgás arc, mögötte egy gyűrött lepedő, ami arra utalhat, hogy mi történhetett itt az éjjel, ez a leírás a földi Ámort jellemzi (Gyenge, 2014, 102.). Mindent összefoglalva akkor ki fölött győz a földi Ámor? Akár mennyire is szomorú, de az égi felett, a tisztaság és a józan ész felett. Ahogyan a mondás is tartja szerelemben és háborúban mindent szabad. Ha belegondolunk ez egy igazán erkölcsöket mellőző kijelentés, de ez alapján kiderül, hogy a szerelem és a háború gyarló emberi cselekedetek.

Valójában a képen, ahogyan a Caravaggio által mutatja számunkra, nincs égi Ámor, csak és kizárólag a földi Ámor létezik. Ez a koszos, szép testű gyermek, aki kiugrik a lepedőből, akit úgy fest meg, hogyha levesszük a szárnyakat az alakjáról, akkor nem látunk mást, mint egy egyszerű kisfiút. Vagyis Caravaggionál nem az égi Ámor győzi le a földi Ámort, hanem a földi győzedelmeskedik (Gyenge, 2014, 109). Ez a kép nem más, mint a földi szerelem melletti egyik legszebb hitvallás.

2.1.A fiatalság ereje és impulzivitása

A két fiatal szerelmes a saját érzelmeinek rabja, impulzív döntéseik, a gyors házasság, a halálvágy, a fiatalság heves temperamentumát tükrözik. A tragédia egyben a szerelmesek elhamarkodott döntéseinek következményeit is bemutatja. A festmény központi figurája Ámor, aki egy fiatal fiú alakjában jelenik meg, és a testtartása tele van fiatalsággal, energiával és merészséggel. Ámor meztelensége és magabiztossága az ifjúság mindenre képes, mindent megnyerni vágyó lényegét sugározza.

2.2.Esztétikai párhuzamok: Reneszánsz és Barokk drámaiság

Shakespeare darabja a reneszánsz drámára jellemző módon tele van érzelmes pillanatokkal, a szerelmi szenvedély és a tragédia egyensúlyával. Az élet drámaisága erősen jelen van, különösen a zárójelenetekben. Caravaggio stílusa, a barokk festészet drámai fény-árnyék

használata, a mozgalmasság, a kompozíció feszültsége és Ámor dinamikus alakja ugyanezt a drámaiságot tükrözi. Caravaggio is hangsúlyozza a pillanat erejét, akárcsak Shakespeare. Bár a festmény inkább a földi Ámor diadalát ábrázolja, ez is érdekes példája annak, hogy a művészet hogyan ábrázolta a szerelem különböző formáit.

(3.kép: Caravaggio: *Diadalmas Ámor*, 1602-1603.)

2.3. Érdekesség

Érdekes, hogy a két alkotás kiegészít egymást, akárcsak Rómeó és Júlia, de az alkotóik Baglione és Caravaggio utálták egymást, akárcsak a Montaguek és a Capuletek. Ami azonban talán még érdekesebb, hogy Baglione két változatban is megfestette a képét. Egyik festményen hátulról láthatjuk a sátán, amiről már beszéltünk is, a másikon pedig érdekes módon arccal

látható és kísértetiesen hasonlít Caravaggio-ra. Caravaggio a földi Ámorra teszi a voksát, Baglione az égi Ámorra, a kérdés csak az, hogy mi kire szavazunk? Illetve, hogy vajon Rómeó és Júlia szerelme melyik kategóriába esik?

3. Everdingen: Ámor üveggömbbel

Következzen az utolsó alkotás. Ami elsőként feltűnhet a szemlélő számára Everdingen képén, amire a cím is utal, hogy Ámor egy üveggömböt tart, érdekes párosítás, de ha belegondolunk teljesen logikus. Mindazonáltal boncolgassuk kissé. Az üveggömb egy a jóslásban jól ismert kellék, amely megmutatja a kérdező személy jövőjét. Az alapján, hogy Ámor a kezében tartja az emberi sorsot jelképező tárgyat, birtokába veszi azt, sajátjává tette. Röviden mit is jelent ez a számunkra? Azt, hogy valójában nem mi irányítjuk az életünket, hanem a szerelem, vagyis Ámor. Az ábrázolásban a már megszokott duci puttó formában láthatjuk Ámort, aki édes és giccses is egyben. Igazodva a reneszánszban kialakult, és korábban említett ábrázolási toposzhoz. Ez a „jól táplált csecsemő” egészen illik az elvárásokhoz, nem úgy, mint Caravaggio-nál vagy Baglione-nál. Egyik lába egy koponyán nyugszik, ezzel utalva mind az élet, mind a szerelem mulandóságára.

Tehát, mint mondhatunk el? Azt, hogy mindenről, ami velünk történik ki tehet? Ez a kis göndör gyermek tehet mindenről. Hiszen Ámor az, aki felkelti bennünk a szenvedélyt (Gyenge, 2014, 95.). Ő az, aki repked össze-vissza, és a nyilait ide lövi oda lövi, és mindenféle bajt okoz, gondoljunk csak bele az egész trójai viszály is ide vezethető vissza, akár csak Rómeó és Júlia története. Ezek alapján, ha jobban megnézzük, nem véletlen, hogy Ámor egyik lába egy emberi koponyán pihen. Parazita módjára ugyanis, akit egyszer megfertőz, az csak a halál által szabadul tőle. A háttérben láthatunk egy női alakot és egy másik puttót is. A nő fohászra kulcsolja kezét, vagy szerelemért fohászkodik vagy azért, hogy megszabadulhasson tőle, egyik sem kevésbé fájdalmas. Látszólag úgy festhet, hogy a kis „angyal” meghallgatta imát és azért jött, hogy segítsen, de az is lehet, hogy a nőn csimpaszkodik, megfosztva őt minden saját gondolatától. Mi sem lehetne jobb bizonyíték erre, mint hogy a képen, olyan mintha a kis Ámor szét akarná feszíteni az imára kulcsolt kezét, a nő pedig csak döbbenten figyel. A saját életének egy külső megfigyelőjévé vált, de hiszen a szerelem már csak ilyen, kifordít minket önmagunkból.

(4.kép: Caesar van Everdingen: *Ámor üveggömbbel*, 1660 k.)

3.1. A véletlen, a sors, vagy valami más irányít?

A két veronai szerelmes sok mindenben ment keresztül a tragédia során, igaz a cselekmény csupán néhány napot ölel fel. Jogos tehetjük fel a kérdést, hogy ez a néhány nap alatt valóban létezik, ilyen erős szerelem, amely a két fiatal között kialakulhat, vagy csupán fellángolásról beszélhetünk? A sok vágyakozás, búsongás és gyász közepette nem is volt elegendő idejük megismerni egymást. A gyermeki szerelem talán volt annyira tiszta és mindent felülíró, hogy az égi Ámortól származzon. Júlia részéről az első szerelemről beszélhetünk, de Rómeóról ezt nem tudhatjuk. Viszont annyi biztos, hogy bármire képesek lettek volna és valljuk be, meg is tették azt a bármit. Minden egyes „véletlen” azonban nem a véletlen műve volt. Ámor irányította a sorsukat a kezdetektől fogva. Az első, ilyen alkalom, hogy a szolga, akinek a báli meghívókat kellett volna kézbesítenie éppen Rómeót kéri meg arra, hogy olvassa fel neki a címzetteket, ez tette lehetővé, hogy a szerelmesek találkozzanak. Második véletlen, hogy Rómeó a bálon pont egy olyan szolgát kérdez meg arról, hogy kicsoda Júlia, aki nem tudja a választ. Ha Júliáról rögtön kiderült volna, hogy Capulet, valószínűleg nem lesz szerelmes, bár

ezt biztosra nem tudhatjuk. A harmadik egyben legfontosabb, hogy Júlia halálhíre eljut Rómeóhoz, de a terv nem, megpecsételte a fiú sorsát, és egyben Júliáét is. Muszáj ismételnem önmagam, akit egyszer Ámor nyila eltalál, az csak a halál által menekül, de ez az egész esemény kicsit, olyan mintha Ámor előre megtervezetten a halálba „csalogatná” a szerelmeseket. Ez alapján, pedig inkább a földi Ámorhoz lehetne hasonlítani.

Immáron átfogóbb ismeretek birtokában elérkeztünk arra a pontra, hogy képesek vagyunk megtalálni a hasonlóságokat Ámor kétféle értelmezése és a tragédia között, amelyek egyaránt a szerelem különböző arcait mutatják be számunkra. Mint azt megtudhattuk az ókori görög gondolkodók az Ámort kétféleképpen látták, egyrészt mint a vágyak és szenvedélyek tüzes erejét, másrészt mint egy mélyebb, transzcendens szeretetet, amely a spirituális és lelki összekapcsolódást képviseli. Shakespeare híres szerelmi történetében mindkét típus felfedezhető, amelyekre rájöhettünk miközben Ámorról készült alkotásokat elemeztük. Azonban annak érdekében, hogy hipotéziseinkre választ kapjunk egymás mellett kell értelmeznünk Rómeó és Júlia történetét a szerelem istenének alkajával.

III. PÁRHUZAMBA ÁLLÍTÁS

1. Rómeó és Júlia szerelme, mint a földi Ámor megtestesülése

A dráma nagy részében Rómeó és Júlia szerelmét inkább a földi Ámor uralja, különösen kezdetben. Kapcsolatuk rendkívül szenvedélyes, az első pillanattól fogva erős fizikai vonzalom és érzelmi impulzusok hatják át őket. Amikor először találkoznak a Capulet-bálon, a vonzalom azonnali és intenzív. Rómeó a lányt először a szépsége alapján méltatja, és az egész jelenet tele van romantikus, de érzéki nyelvezettel. Úgy beszél Júliáról, mintha egy isteni lényt látna, de a leírások inkább a testi vonzalomra utalnak. Ez a rajongás erősen a testi szépségre és a vágyra fókuszál, ami a földi Ámor egyik kulcsjellemzője. Az események gyors tempóban követik egymást. Rómeó és Júlia hamar egymásba szeret, és szinte azonnal elhatározzák, hogy összeházasodnak. Ez az impulzivitás, az érzelmi és fizikai vágyak gyors, elhamarkodott kielégítése arra utal, hogy kapcsolatukat a testi és érzéki szenvedély vezérli, ami inkább a földi Ámor megnyilvánulása. A darab egyik központi jelenete, amikor a pár titkos esküvőjük után eltöltik az éjszakát együtt. Ez a jelenet is erősen érzéki, hiszen a testi kapcsolat és a szerelmesek közötti fizikai intimitás központi szerepet kap. A testi beteljesülés és a szenvedély szimbóluma itt egyértelműen a földi Ámor uralmát mutatja. Noha a szenvedély és a testi vonzalom dominál, a történet folyamán megjelennek az égi Ámor elemei is, különösen a tragédia előrehaladtával.

Az égi szerelem a lélek tiszta, magasabb rendű viszonyához kapcsolódik, amely túlmutat a fizikai vágyakon és a szenvedélyeken. Ahogy a dráma előrehalad, Rómeó és Júlia kapcsolata elmélyül, és elkezd megnyilvánulni bennük az égi szerelem tulajdonsága is. A lány Rómeó iránti hűsége akkor mutatkozik meg a leginkább, amikor nem hajlandó feleségül menni Párishoz, noha ez lenne a családja kívánsága, és ezzel megkímélhetné magát és szerelmét is a szenvedéstől. A fiatalok haláluk előtt olyan döntéseket hoznak, amelyek túlmutatnak a testi vágyakon, az önfeláldozás és a végső összetartozás iránti vágy kifejezi az égi Ámor által vezérelt tiszta szeretetet, amelyben a két lélek végső egyesülésre törekszik. A tragédia végén, amikor Rómeó és Júlia életüket adják egymásért, ez az égi Ámor egyfajta végső diadala nyilvánul meg a szemünk előtt, bár megeshet, hogy nem abban a formában, amelyben reménykedtünk. Igaz kapcsolatuk sokáig földi, érzéki alapokon nyugodott, haláluk pillanatában egyfajta „szent szerelemmé” válik, amelyben a fizikai testek már nem számítanak. Halál által¹⁸ egyfajta örök egyesülésre lépnek, amely tiszta és magasabb rendű szeretetet testesít meg.

1.1.Földi és égi Ámor ellentéte és feszültsége

Rómeó és Júlia történetében a földi és az égi Ámor közötti feszültség végig jelen van. Az érzelmi és fizikai szenvedély gyors, impulzív döntéseket eredményez, amelyek tragédiához vezetnek, míg az égi Ámor megnyilvánulásai később mutatkoznak meg, de ezek inkább az életük végén, a halálon keresztül érnek el kiteljesedést. A földi Ámor irányítja azokat az eseményeket, amelyek a tragédiához vezetnek. Rómeó és Júlia gyors, impulzív cselekedetei, a családok közötti viszály által kényszerített döntéseik, és az időhiány mindezek a földi Ámor okozta szenvedélyes, elhamarkodott döntések következményei. Bár a földi szerelem sok szempontból tragikus következményekkel jár, a halálukban kifejeződő égi Ámor ad egyfajta szellemi megnyugvást. A két fiatal szerelmes végső soron túlmutat a földi konfliktusokon, a családi viszályokon és az érzéki szenvedélyeken és a halálon keresztül egyesülnek egy magasabb szintű szeretetben. A darabban mind az égi, mind a földi Ámor jelen van, de talán inkább a kettő bonyolult egyvelege uralja Rómeó és Júlia kapcsolatát, nem lehet csak az egyiknek tulajdonítani a dráma cselekményeinek alakulását. Kezdetben a kapcsolatukat inkább a földi Ámor a testi, érzéki szenvedély és a vágy határozza meg. A fiatalok viselkedése, gyors elhatározásai és szenvedélyes szerelmi vallomásai mind ezt az aspektust emelik ki. Ahogy azonban a történet előrehalad, egyre inkább megjelenik az égi Ámor, a két szerelmes tiszta, feltétel nélküli odaadása egymás iránt, az önfeláldozásuk, és végül az a döntés, hogy inkább

¹⁸ Ne feledjük, hogy a földi Ámor az életbe szólítja az embereket, szaporodásra és vágyra ösztönöz, míg az égi Ámor arra emlékeztet, hogy a lélek a halál után is tovább létezik, és az örök vágy tárgya nem e világi.

meghalnak, mintsem külön éljenek, az égi Ámor megnyilvánulásai. A haláluk révén válik teljessé az égi Ámor, hiszen a fizikai világtól megszabadulva, egy másik, szellemibb dimenzióban egyesülnek.

Elmondható, hogy Rómeó és Júlia életét kezdetben a földi Ámor irányította, de haláluk révén a történet az égi Ámor magasabb rendű szeretetété formálódik¹⁹, amely a földi korlátokon túlmutatva egyesíti őket örökké²⁰.

2.Újabb szerelmi csavar

Érdekes belegondolni abba, hogy Ámornak, a szerelem istenének is lehetnek gyengéd érzelmei mások iránt, pedig valójában miért is ne? Ő maga is egy istenség és azt jól tudjuk, hogy Zeusznak vagy Aphroditének milyen romantikus kalandjai voltak. Szeretném tehát ismertetni a szerelem szerelmének, ha fogalmazhatok így, kilétét és történetét. A leány neve Pszükhé, kinek szépségére Aphrodité is féltékeny volt. Gondolhatnánk, hogy egyszerű dolga lesz Ámornak, hogy megszerezze magának a lányt, csak kilövi aranynyílve szőjét és már az övé is a szíve, de a helyzet nem volt ilyen egyszerű.

Ámor Pszükhé iránti vonzalma kezdetben főleg testi, fizikai vonzalom. Titokban meglátogatja a lányt éjszakánként, de nem engedi, hogy az meglássa őt (Apuleius, 1971, 100-124.). Ez a kapcsolat kezdetben inkább a rejtett földi Ámor megnyilvánulása, amely jobbra a titokzatos, testi vágyakra épül. Pszükhé vonzódik Ámorhoz, de a kapcsolatuk eleinte inkább testi, hiszen nem is ismeri kedvese kilétét. A titokzatosság és a testi találkozás dominál, ahogy Pszükhé fejlődik, és végigmegy a próbákon, a kapcsolatuk egyre inkább égi szerelemmé alakul. A szerelmük már nem csak a testi vonzalomra épül, hanem mélyebb, spirituális összekapcsolódásra. A lánynak meg kell tanulnia a türelmet, a kitartást és a hitet, hogy végül elnyerje Ámort. A sok megpróbáltatás után a kapcsolatuk már nem a titokzatos testi vágyakról szól, hanem az igazi, önzetlen szeretetről, amely megnyilvánul az istenség visszatérésében és Pszükhé halhatatlanná válásában. Amikor a lány végre teljesíti Aphrodité próbáit, Ámor és Pszükhé házassága égi szintre emelkedik, az istenek világában köttetik meg, és halhatatlan szerelmet szimbolizálja.

¹⁹ Az ókori görögök valójában úgy gondolták, hogy a szerelem teljes élményének része az, ha valaki mindkét Ámort megtapasztalja. Tökéletes szerelem szerintük mindkettőt egyesíti, és képes testi és lelki szinten is kielégülést nyújtani (Ficino, 2001.) (Láthatjuk, hogy ez Rómeónak és Júliának sikerült tehát elérnie a tökéletes szerelmet.)

²⁰ Az égi Ámor által vezérelt ember ugyanis nem a testi létben, hanem a lélek örökkévalóságában keresi a halhatatlanságot.

Bár Shakespeare drámája és a görög mitológiai történet két különböző kultúrából származik, mindkettő egy erős, szenvedélyes szerelemről szól, amely különböző akadályokkal szembesül. Shakespeare két szerelmese próbálja legyőzni a körülöttük lévő akadályokat, és végül a legnagyobb áldozatot hozzák meg, életüket áldozzák a szerelemért. Ebben a történetben a halál, tragikus módon, az egyetlen megoldás, hogy örökre együtt lehessenek. A másik történetben Pszükhének számos nehéz próbatételt kell kiállnia Aphrodité parancsára. Ezek a próbák olyanok, mint egy maraton a szerelméért, és a lány végül kitart, aminek jutalma, hogy halhatatlanná válik, és Ámorral végleg együtt lehet.

Mindkét történet középpontjában egy tiltott szerelem áll. Rómeó és Júlia szerelme a családjaik közötti viszály miatt elítélt és lehetetlen, míg Ámor és Pszükhé kapcsolata az istenek által van veszélyeztetve, különösen Aphrodité által, aki féltékeny a lány szépségére. Rómeó és Júlia mély szenvedéllyel szeretik egymást, és hajlandóak mindent feláldozni a szerelemért, még az életüket is. Ámor és Pszükhé történetében is van hasonló szenvedélyes elkötelezettség. Pszükhé nem adja fel, még akkor sem, amikor Ámor elhagyja őt, és hosszú, veszélyes próbatételeken megy keresztül, hogy visszaszerezze a szerelmét. Mindkét történetben a szerelem áldozathozattal jár. Rómeó és Júlia esetében ez végzetes, míg Ámorék esetében a szerelmesek fizikai és lelki áldozatokon mennek keresztül, mielőtt végül újra egymásra találhatnak.

2.1. Az isteni szféra jelenléte

A Rómeó és Júlia története teljesen emberi konfliktusokra összpontosít, a társadalmi viszály és a családok közötti ellenségeskedés mozgatja a cselekményt első ránézésre, de tudjuk, hogy mégis az egész tragikus cselekményáradat a véletlen műve, vagy hát végtére is az istenek műve. Hiszen a sorsát senki nem kerülheti el. Ámor és Pszükhé története viszont istenek és halandók közötti kapcsolatról szól. A mitológiai történetben az istenek akarata és közvetlen beavatkozása mozgatja a cselekményt, különösen Aphrodité féltékenység és Ámor rejtélyes természete. Elmondhatjuk tehát, hogy a Rómeó és Júlia halandók szerelmi története, ha az égi Ámort vesszük, akkor tőlük független ráhatással, mintha egyfajta bábok lennének. Ámor és Pszükhé szerelme azonban a kezdetektől fogva felsőbb rangú, hiszen magának a szerelem istennek életéről szól.

2.2. Égi és földi Ámor összehasonlítása a két történetben

Rómeó és Júlia esetében a földi és az égi Ámor közötti feszültség vezet a tragédiához. Bár szerelmük átlép a testi vonzalmon és elér egy spirituálisabb szintet, a körülöttük lévő világ a

családi viszályok és a társadalmi nyomás nem engedi, hogy ezt a szerelmet a földi életben valósítsák meg. Az ő szerelmük csak a halálon keresztül érheti el az égi beteljesülést. Ámor és Pszükhé esetében a földi és az égi szerelem között végül létrejön az egyensúly. A történetük földi vonzalommal kezdődik, de a különböző próbák révén eljutnak az égi szintjére, ahol kapcsolatuk halhatatlanná válik. Ez az égi Ámor beteljesedése a földi életben is, hiszen Pszükhé halhatatlanságot nyer, és isteni lénnyé válik.

Mintha az egyik történet egy tragikus balett lenne, a másik pedig egy hősiek maraton, ahol a szerelmesek végül győzedelmeskednek a nehézségek fölött. Mindkettő mélyen emberi történet, de míg Rómeó és Júlia a földi világ sötét oldalát mutatja meg, Ámor és Pszükhé a halhatatlan szerelem diadalát hirdeti.

Mindkét történetben jelen van a földi és az égi Ámor feszültsége. Rómeó és Júlia története inkább a két típusú szerelem közötti összeférhetetlenséget és a tragédiát hangsúlyozza, szerelmük túlmutat a földi vágyakon, de a világ nem ad lehetőséget arra, hogy ezt a szerelmet kiteljesítsék az életben. Ámor és Pszükhé története viszont azt mutatja, hogy a földi vágyakból induló szerelem képes magasabb szintre emelkedni, és végül halhatatlan, égi szerelmi kapcsolattá válni.

Az eddigiek alapján kijelenthetjük, hogy első olvasatra talán nem vesszük észre Ámor vezető szerepét a Shakespeare tragédiájában, de ha egy kicsit is tudunk olvasni a sorok között, máris érdekességeket vehetünk észre, melyek felnyitják a szemünkre, általuk pedig rákérdezhetünk az írott események mértékére. Kutatásomat szeretném kiterjeszteni és tovább gondolni a jövőben, vajon Shakespeare más szerelmi drámáiban is jelen van a kétféle Ámor alakja, ebben a segítségemre lehet néhány alkotás, amelyek eljuttathatnak a válaszhoz

IV. LEHETŐSÉGEK A JÖVŐBELI ELEMZÉSEKHEZ

1. További megjelenítése a képzőművészetben

A képzőművészetben több híres alkotás is feldolgozza a két Ámor, vagyis az égi és a földi szeretet, illetve vágy témáját, gyakran allegorikus formában. Az égi Ámor a tiszta, lelki szeretetet, míg a földi Ámor a testi, érzéki vágyat szimbolizálja. A következő alkotások különböző módokon ábrázolják ezt a kettősséget, amelyeket további kutatásaim táptalaját alkothatják a későbbiekben. A következő rövid elemzések, melyeket említek, mind-mind a saját

hipotézisem alapján állnak, hiszen célom, hogy párhuzamba tudjam őket állítani a kétféle szerelem koncepciójával, illetve Shakespeare szerelmi alkotásaival.

1.1.Tiziano – *Égi és földi szerelem* (1512-1516)

Tiziano *Égi és földi szerelem* című festménye a reneszánsz egyik mesterműve, amely finoman egyensúlyoz a kétfajta szeretet allegóriája között. A festmény középpontjában két női alak áll, az egyik meztelenül, a másik öltözetben. A meztelen nőalak az égi szeretetet, a tiszta, magasabb rendű érzelmeket képviseli, míg a ruhás nőalak a földi szeretet szimbóluma, amely inkább a testi és érzéki vonzalmat fejezi ki. A kép filozofikus témája és elegáns kivitelezése nagyszerűen tükrözi az égi és földi Ámor közötti feszültséget.

1.2.Correggio – *Jupiter és Io* (1532-1533)

Bár Correggio *Jupiter és Io* című festménye nem kifejezetten az égi és földi Ámor allegóriájáról szól, a mitológiai történetben, ahol Jupiter egy földi nővel, Ióval lép kapcsolatba, felfedezhetők a földi és égi vágyak közötti kontrasztok. Jupiter alakja, mint isten az égi, spirituális hatalmat képviseli, míg a kapcsolatuk a földi szenvedélyt és vágyat ábrázolja. Valójában ez az alkotás is a vágy és a spiritualitás közötti feszültséget tükrözi.

1.3.Paolo Veronese – *Szerelmi allegória (Bölcsesség és az erő diadala a bűn felett)* (1570 körül)

Veronese egyik allegorikus festménye, a *Bölcsesség és az erő diadala a bűn felett*, szintén reflektál a kétféle szeretet közötti feszültségre. Itt a két Ámor közvetetten jelenik meg, mivel a Bölcsesség és az Erény allegorikus alakjai felülkerekednek az érzékiségen és a bűnön. Bár nem Ámor figurái jelennek meg, az égi és földi szeretet közötti küzdelem motívuma erősen jelen van.

2. Kitekintés

A *Rómeó és Júliát* számtalan módon és formában próbálták már adaptálni, különböző műfajok és más-más korosztályoknak egyaránt, több kevesebb sikerrel. Ezzel kapcsolatban néhány záró gondolatot fejezném be munkám. Felszeretném hívni a figyelmet egy érdekes párhuzamra. Ámort többségben, ahogyan azt már említettem főként kisgyermekként ábrázolják a testéhez képest aprócska szárnyakkal, amelyekkel a valóságban képtelenség lenne, ilyen arányokkal, hogy repüljön, tehát igazából tekinthetünk ezekre a szárnyakra giccsként vagy tipikus jellemvonásként is. Az 1996-ban bemutatott Baz Luhrmann által tervezett rendezett *Rómeó és*

Júliában feltűnnek ezek az apró szárnyak, még hozzá a főszereplő leányon. Mint egyfajta előre mutató jel, hogy Ámor elől nincs menekvés, hiszen mind tudjuk, hogyan végződik a történet. 23 évvel később az *Eufória* című sorozatban Jules szintén viseli az apró Ámor szárnyakat, hiszen Júlia karakterének öltözött és ha szabad elárulnom az ő szerelmi története sem végződött „Happy End”-el. Az utolsó példa, amelyet említeni szeretnék a 2023-ban nagy port kavart Emerald Fennell által rendezett *Saltburn*. A történetben kosztümös ünnepséget rendeztek, szerelmi szálunk egyik szereplője Félix pedig a már említett Júlia jelmezbe bújik, természetesen szárnyakkal. Nos hősünket pedig nem sokkal később az ünnep estéjén meg is gyilkolják, a tettes pedig nem más, mint a kedvese. Mind tudjuk, hogy a Rómeó és Júliában nem szándékosan vetnek véget egymás életének, de a tény az tény marad. Röviden tehát, akit egyszer Ámor eltalál az valóban soha nem szabadul tőle.

(1. 1996-os Rómeó és Júlia – Júlia, 2. Eufória – Jules, 3. Saltburn – Félix.)

„A szerelem-ölő halál hiába ágál”

(5. felvonás, 3. jelenet)

Összegzés

Shakespeare *Rómeó és Júlia* című tragédiája nem csupán a fiatal szerelmesek végzetes sorsának története, hanem az Ámor két eltérő megjelenését is tükrözi, bár talán sokan nem is gondolnánk erre az aspektusra. Valójában egyszerre jelenti az érzéki, testi szerelem és az eszményi, lelki szerelem fogalmát. A történet kezdetén Rómeó egy másik lányba szerelmes, az iránta érzett szerelem pusztán vágyakozás, amelyet a testi vonzalom és a reménytelen sóvárgás jellemez. Ez az Ámor a klasszikus értelemben vett testi szenvedély, amelyet gyakran a bűnös, szenvedélyes vonzalomként ábrázoltak a reneszánsz művészetében és irodalmában. Azonban amikor Rómeó találkozik Júliával, azonnal egy másik, mélyebb Ámor formáját ismeri meg, az eszményi, lelki szerelemét. Ez a szerelem ártatlan, tiszta, és olyan erővel bír, hogy képes legyőzni társadalmi és családi konfliktusokat. Shakespeare mesterien ábrázolja a kétféle Ámor közötti ellentétet, amint Rómeó átmegy az egyik állapotból a másikba, felismerve, hogy Júliához fűződő érzelmei sokkal mélyebbek és nemesebbek, mint korábbi szerelme. A tragédia során ez a két Ámor egymással keveredik, hiszen a testi és lelki vágy összeolvad, miközben a fiatalok szenvedélye egyre nagyobb veszélybe sodorja őket. Végül a szerelem mindent elsöprő ereje, akár testi, akár lelki, a halálhoz vezet, ami a reneszánsz gondolkodás szerint az igazi, végső egyesülés szimbóluma lehet. Ez a kettősség, a testi és lelki szerelem közötti feszültség, Shakespeare darabjában arra figyelmeztet, hogy az Ámor mindkét formája képes hatalmas boldogságot és ugyanakkor tragikus veszteséget is hozni.

Az elemzett alkotások, vagyis Shakespeare *Rómeó és Júlia* című drámája és a 16-17. századi néhány festmény, különböző szemszögből közelítik meg a szerelmet. Míg Shakespeare műve a szenvedély, a testi és érzelmi szerelem tragédiáját mutatja be, addig például Baglione festménye a spirituális szeretet diadaláról szól a testi vágyak felett. Az említett festő művének allegorikus tanítása, hogy az égi, magasabb rendű szeretet legyőzi az érzéki, földi szerelmet, erősen kontrasztál *Rómeó és Júlia* világával, ahol a földi szenvedélyek és a szerelem vakmerősége végzetes kimenetelhez vezet. Shakespeare alkotása egy rendkívül gazdag és összetett mű, amelyben a szerelem különböző megnyilvánulásai játszanak központi szerepet. Ha Platón két Erősz-elmélete, azaz az égi és a földi szerelem fogalma alapján elemezzük a darabot, érdekes mélységeket fedezhetünk fel. Platón szerint az égi Ámor a lélekhez és a tiszta szeretethez kapcsolódik, míg a földi Ámor inkább a testi vágyakra, az érzéki szenvedélyekre összpontosít. Ezen kettősség mentén nézhetjük meg, hogy Rómeó és Júlia szerelme vajon melyik típushoz áll közelebb, és hogy vajon ez az érzelem végzetes volt-e számukra.

Mind Shakespeare tragédiája, mind Caravaggio *A Diadalmas Ámor* című festménye középpontba helyezi a szerelem és a szenvedély átfogó, mindent átható erejét. A fiatalság lendülete, az érzelmek ereje, a szenvedély, valamint a szerelem és halál összekapcsolódása mindkét alkotásban jelen van. Rómeó és Júlia tragikus szerelme, valamint Ámor diadalmas, győzedelmes alakja ugyanannak a szimbólumnak különböző értelmezései, a szerelem, mint erő, amely formálja, alakítja, sőt, néha el is pusztítja az emberi életet. Hipotézisem szerint mind kétféle Ámor folyamatosan jelen van a tragédiában, néha az egyik, néha a másik kerül előtérbe. Főkérdésem mindazonáltal az volt, hogy melyik Ámornak köszönhetjük a tragédia végbemenetelét. Nos, természetesen mind kettőnek, de haláluk által mégis az égi Ámor diadalmának örülhetünk. Hiszen a fiatal szerelmesek érzelmei éteri magasságokba emelgettek az által, hogy képesek voltak meghalni egymásért.

Felhasznált irodalom

1. Apuleius Lucius (1971.): *Az aranyszámár*. Révay József fordítása. Magyar Helikon Kiadó, Budapest.
2. Ficino Marsilio (2001): *A szerelemről*. Imregh Mónika fordítása. Arcticus Kiadó, Budapest.
3. Gyenge Zoltán (2014.): *Kép és mítosz I*. Typotex, Budapest.
4. Gyenge Zoltán (2016.): *Kép és mítosz II*. Typotex, Budapest.
5. Platón (1999.): *A lakoma*. Steiger Kornél fordítása. Atlantisz Könyvkiadó Kft, Budapest.
6. Platón (2005.): *Phaidrosz*. Simon Attila fordítása. Atlantisz Könyvkiadó Kft, Budapest.
7. Schelling Friedrich Wilhelm Joseph (1991.) *A művészet filozófiája*. Révai Gábor fordítása, Akadémiai Kiadó, Budapest.
8. Schopenhauer Arthur (1992.): *A nemi szerelem metafizikája; Az élethez való akarat igényléséről; Az élet semmiségéről és gyötrelméről*. Bánóczi József fordítása. Hatágú Síp Alapítvány, Budapest.
9. Shakespeare William (2011.): *Rómeó és Júlia*. Kosztolányi Dezső fordítása. Akkord kiadó kft, Budapest.
10. Shakespeare William (2023.): *Rómeó és Júlia*. Nádasy Ádám fordítása. Magvető kft, Budapest.

Onilne források:

1. Bloom Harold (1998.): *Shakespeare The Invention of the Human*. Forrás: https://www.district205.net/cms/lib/IL01001003/Centricity/Domain/118/kupdf.net_shakespeare-the-invention-of-the-human-harold-bloompdf.pdf (Utolsó letöltés: 2024.10.29.)
2. Böhringer Hannes (2017.): *Ajtó a filozófiának*. Forrás: <https://ketezer.hu/2018/04/hannes-bohringer-ajto-filozofianak/> (Utolsó letöltés: 2024.10.28.)
3. Cartwright Mark (2019.): *Eros*. Forrás: <https://www.worldhistory.org/Eros/> (Utolsó letöltés: 2024.12.20.)
4. Cherry Kendre (2024.): *Freud's Concept of Thanatos and Eros*. Forrás: <https://www.verywellmind.com/life-and-death-instincts-2795847> (Utolsó letöltés: 2024.11.05.)
5. Garaczi Imre (2013.): *Erősz játéka*. Forrás: https://acta.bibl.u-szeged.hu/49278/1/platonhoz_011_340-345.pdf (Utolsó letöltés: 2024.10.29.)
6. Heller Ágnes: (2002.): *Ficino a szerelemről*. Forrás: <https://www.c3.hu/~prophil/profi022/heller.html> (Utolsó letöltés: 2024.10.28.)
7. Hésziodosz: *Istenek születése*. Forrás: <http://mek.niif.hu/06200/06221/06221.htm> (Utolsó letöltés: 2024.12.20.)
8. Kerényi Károly (2010.): *Görög mitológia*. Forrás: <http://mohay.gergely.btk.ppke.hu/gorog%20vallas%20ea./Kerenyi%20Karoly%20-%20Gorog%20mitologia.pdf> (Utolsó letöltés: 2024.10.31.)
9. Kirby Christopher (2021.): *Sokrates and the Eros of Philosophy*. Forrás: <https://medium.com/illumination/socrates-and-the-eros-of-philosophy-c8fd09e203b3> (Utolsó letöltés: 2024.10.28.)
10. Lewis C.S. (2020.): *Four Types of Love*. Forrás: <https://www.cslewis.com/four-types-of-love/> (Utolsó letöltés: 2024.11.05.)

11. Shakespeare William: *Rómeó és Júlia*. Forrás: http://www.vmmi.org/storage/uploads/1642587502_a_rendezoi_csoport_anyaga_romeo.pdf (Utolsó letöltés: 2024.10.28.)
12. St James's Ancient Art (2019.): *Eros' Iconography in Classical Times: Amor Vincit Omnia*. Forrás: <https://www.ancient-art.co.uk/eros-iconography-in-classical-times-amor-vincit-omnia/> (Utolsó letöltés: 2024.12.20.)
13. Stamatiadis A. Achilleas (2022.): *Twin Venuses*. Forrás: <https://web.sas.upenn.edu/discntes/2022/07/17/twin-venuses-a-diachronic/> (Utolsó letöltés: 2024.10.28.)
14. Szent Ágoston: *Vallomásai*. Forrás: <https://mek.oszk.hu/04100/04187/04187.pdf> (Utolsó letöltés: 2024.10.29.)
15. Plótinosz (2008.) *Szerelemről, Enneas III. 5. (50)*, fordította: Heidl György. Forrás: https://www.academia.edu/8062327/_PI%C3%B3tinosz_Szerelemr%C5%91Enn_III_5_Katekh%C3%B3n_14_2008_1_73_91_Plotinus_On_Love_Enn_III_5_ (Utolsó letöltés: 2024.12.20.)